

ČITATEĽSKÉ SPRÁVANIE DETÍ A MLÁDEŽE V 21. STOROČÍ

Mgr. Ľudmila Mikulášová, PhD.; ludmila.mikulasova@cvtisr.sk; (Centrum vedecko-technických informácií SR)

PhDr. Jakub Fázik, PhD.; jakub.fazik@cvtisr.sk; (Centrum vedecko-technických informácií SR)

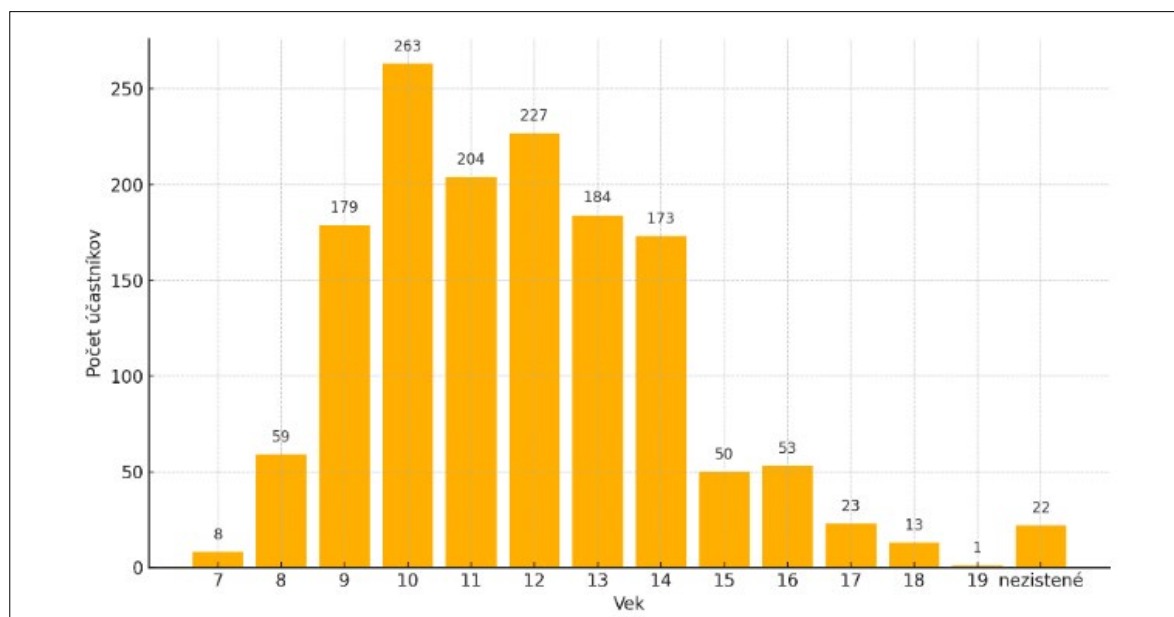
FabLab Bratislava, tvorivá dielňa vedeckej knižnice Centra vedecko-technických informácií Slovenskej republiky (CVTI SR), vznikla v roku 2014 s cieľom podporiť technické vzdelávanie a inovatívne myslenie u mladých ľudí i širokej verejnosti. V súčasnosti ako súčasť Národnej stratégie výskumu, vývoja a inovácií 2030 prináša FabLab prístup k progresívnym technológiám digitálnej výroby – 3D tlačiarňam, laserovým vyrezávačom či CNC frézam. Zároveň výrazne prispieva k transformácii tradičných knižníc na moderné vzdelávacie centrá, ktoré v aktuálnej dobe dokážu osloviť aj cieľové skupiny, ako sú deti a mládež. V období rokov 2022 – 2023 FabLab Bratislava zrealizoval počas 60 vzdelávacích workshopov pre žiakov základných a stredných škôl z celého Slovenska dotazníkový prieskum medzi 1 459 respondentmi vo veku od 7 do 19 rokov s cieľom zistiť a analyzovať postoje tejto cieľovej skupiny ku knihám, čítaniu, knižniciam, ako aj zhodnotiť ich skúsenosti a spätnú väzbu na samotné workshopy.

<http://doi.org/10.52036/1335793X.2025.1.65-71>

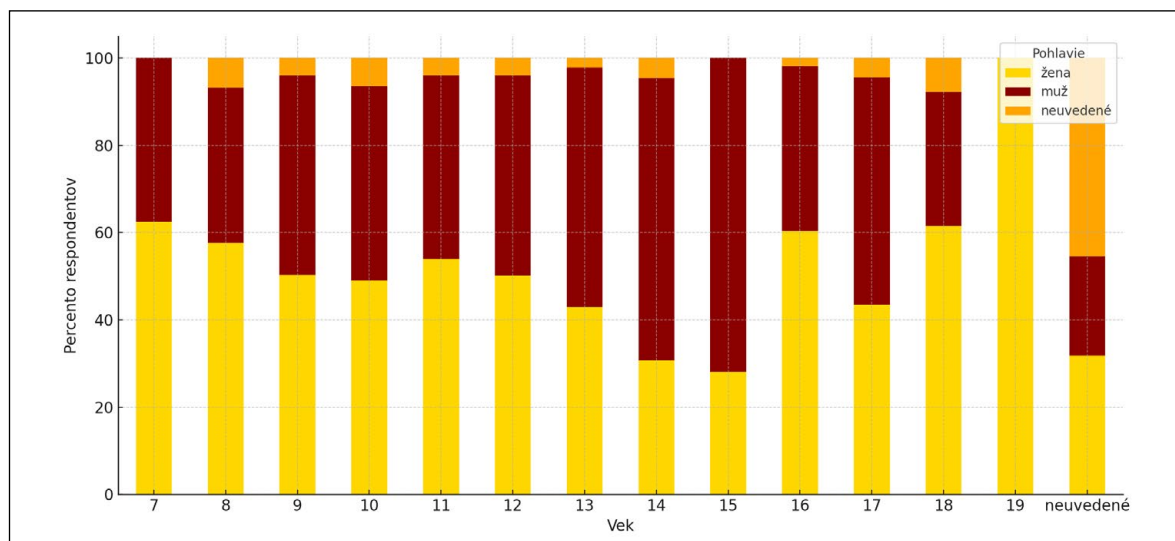
ÚVOD

Prepájanie knižníc a technológií prostredníctvom kreatívnych dielní (makerspace, smartlab) premostuje svet informácií so svetom tvorby, poznanie so zručnosťami. Knižnica vďaka tomu dnes nie je len miestom uchovávaní kníh a časopisov, ale aj laboratóriom ideí, kde sa môžu zaznamenané slová meniť na činy, myšlienky na prototypy a nápady na inovácie. Na tieto vzťahy

reflektoval aj obsah dotazníka prieskumu, ktorý pozostával z kombinácie 18 uzavretých a otvorených otázok zameraných na motiváciu k čítaniu, návštevnosť a využívanie knižničných služieb, preferované literárne žánre, využívanie internetu a spätnú väzbu na praktický workshop. Respondenti vyjadrili o. i. svoj vzťah k hrdinom, obľúbeným knihám, ale aj čitateľským návykom vrátane využívania internetu.

Graf 1 Početnosť účastníkov podľa veku

Graf 2 Percentuálne zastúpenie pohlaví podľa veku respondentov

ÚČASTNÍCI WORKSHOPOV – RESPONDENTI PRIESKUMU

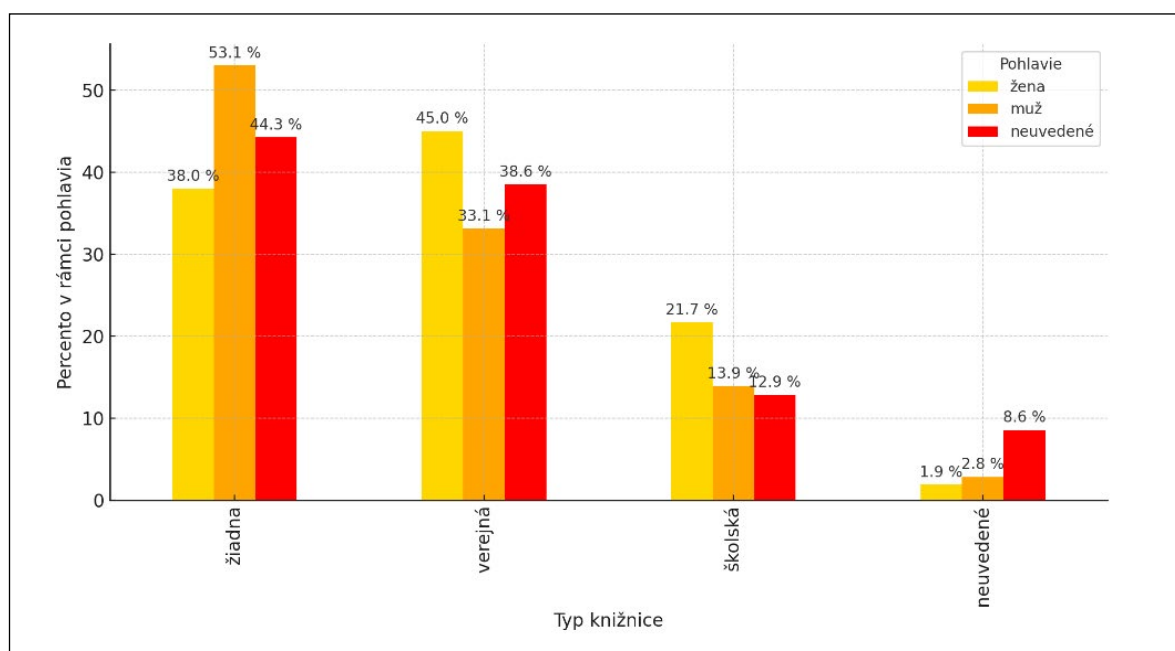
Z celkového počtu účastníkov (N = 1459) boli najpočetnejšou skupinou 10-roční žiaci, priemerný vek bol 11,5 roka, medián 12 rokov (graf 1). Z hľadiska zastúpenia pohlaví mierne prevyšovali muži (n = 703) nad ženami (n = 686), ďalších 70 účastníkov odpoveď neuviedlo (graf 2).

NÁVŠTEVNOSŤ KNIŽNICE

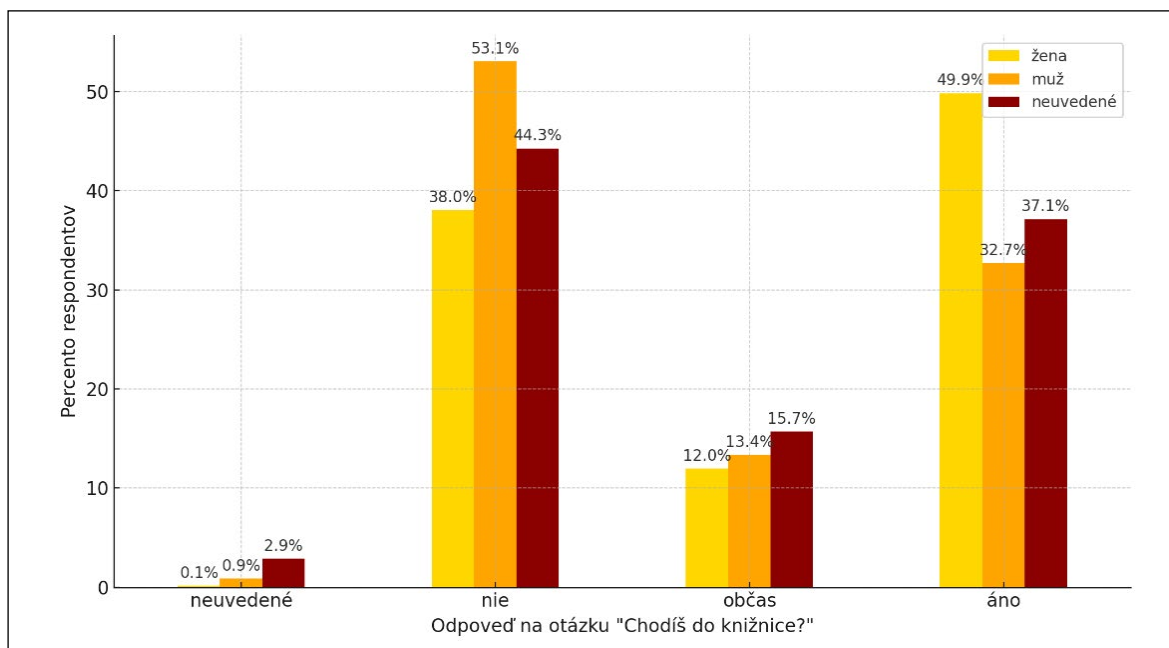
Výsledky ukazujú, že 53,8% respondentov pravidelne alebo občas navštevuje knižnice, predovšetkým verejné (39,0 % všetkých účastníkov) a školské (17,6 %

všetkých účastníkov). Ich prvý kontakt s návštevou knižnice bol počas školy (75,3 %), čo podčiarkuje dôležitú úlohu školských inštitúcií pri podpore čitateľských návykov. Až 46,2% všetkých respondentov uviedlo, že knižnice nenavštevuje, resp. sa ojedinele k otázke nevyjadřili, s narastajúcim vekom návštevnosť knižníc klesá. Na grafoch 3 až 5 sú uvedené rozdiely v návštevnosti knižníc z hľadiska pohlavia a veku.

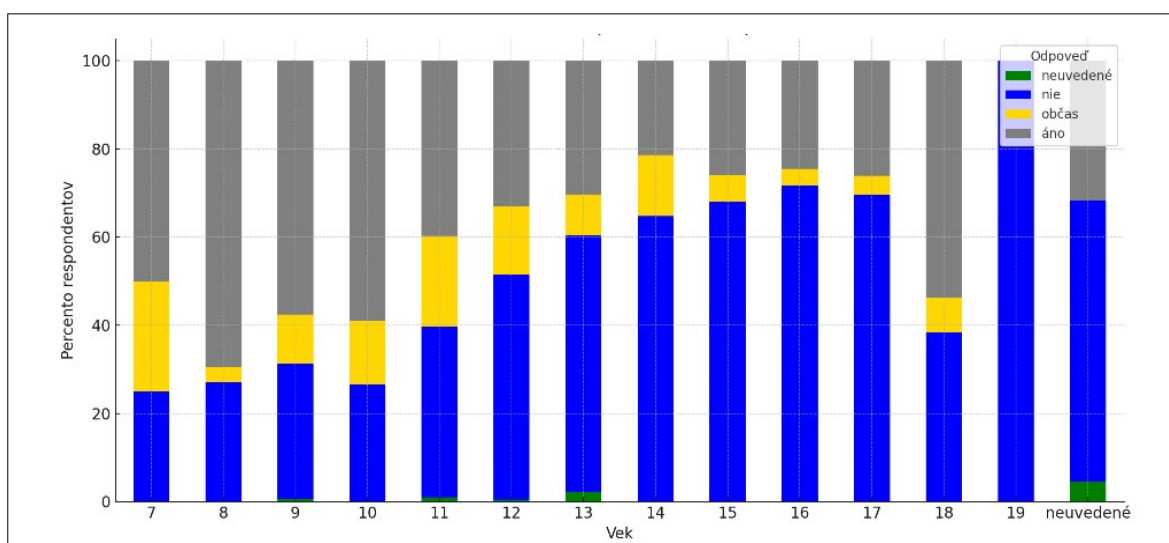
Pomer odpovedí potvrdzuje, že knižnice stále do istej miery zohrávajú dôležitú rolu v živote mladej generácie, hoci digitálne technológie sú neodmysliteľnou súčasťou

Graf 3 Typ navštevovanej knižnice z hľadiska pohlavia žiakov

Graf 4 Celková návštevnosť knižnice podľa pohlavia

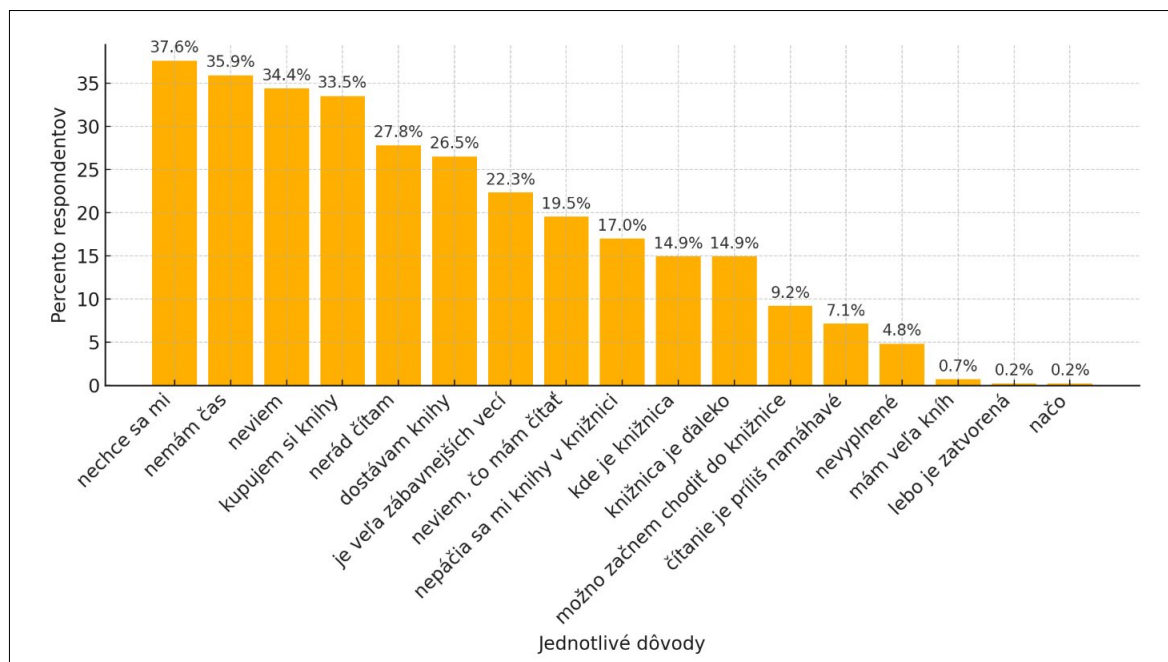
Graf 5 Celková návštevnosť knižnice podľa veku žiakov

tou ich každodenného života. Medzi tými, ktorí knižnice nenavštevujú, resp. sa k otázke nevyjadrili (N = 674), dominovali dôvody nezáujmu (37,6 %), nedostatku času (35,9 %) alebo preferovanie kúpy vlastných kníh (33,5 %). Takmer tretina žiakov na uvedenú otázku neuviedlo konkrétny dôvod (odpoveď „neviem“ – graf 6). Medzi otvorenými odpoveďami na danú otázku sa objavili aj dôvody ako preferencia kníhkupectiev alebo využívanie iných zdrojov (audioknihy, filmy), niektorí respondenti zas uviedli, že si už z knižnice prečítali všetko zaujímavé. Objavil sa aj dôvod súvisiaci s obavou zo zodpovednosti za vypožičané knihy. Tieto odpovede poukazujú

na širší kontext nezáujmu – od praktických preferencií až po subjektívne obavy.

ČÍTANIE KNÍH

Z hľadiska obľúbenosti čítania kníh sa 63,5 % všetkých účastníkov workshopov vyjadrilo jednoznačne pozitívne a, naopak, až 27,4 % explicitne uviedlo, že čítanie kníh neobľubuje; ďalších necelých 8 % sa nevedelo presne rozhodnúť a zvyšok účastníkov (1,2 %) sa k danej otázke nevyjadril. Obľúbenosť čítania kníh je vzhľadom na pohlavie a vek respondentov podrobne vyhodnotená v grafoch 7 a 8. Motivácia k čítaniu najčastejšie

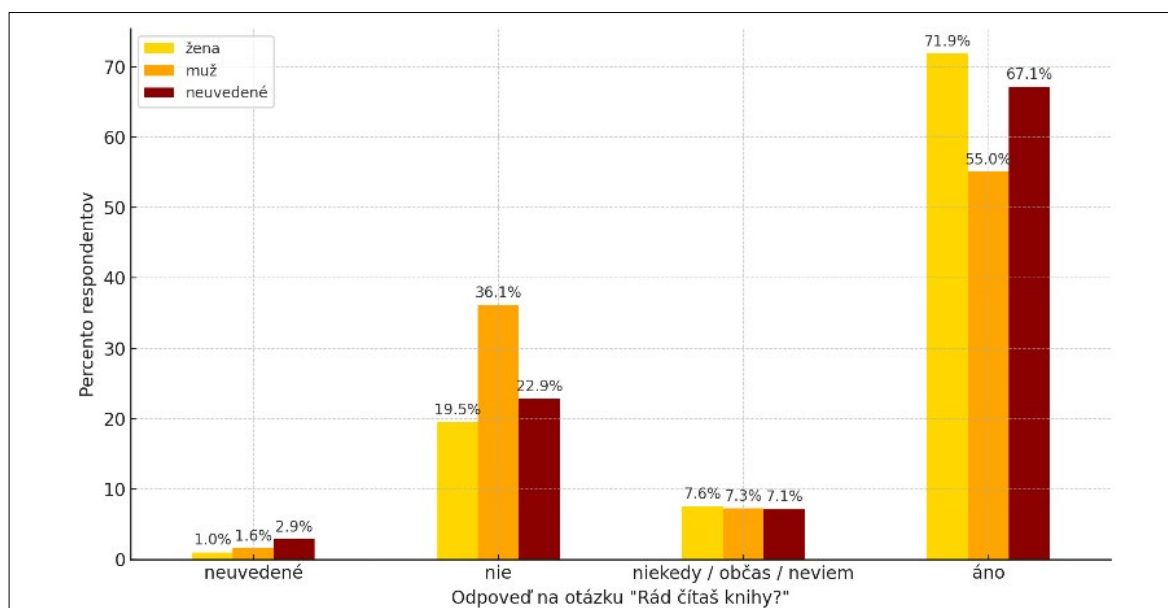

Graf 6 Dôvody, pre ktoré žiaci knižnicu nenavštevujú. Percentuálne vyjadrenie zahŕňa len respondentov, ktorí uviedli, že knižnicu nenavštevujú (N = 674).

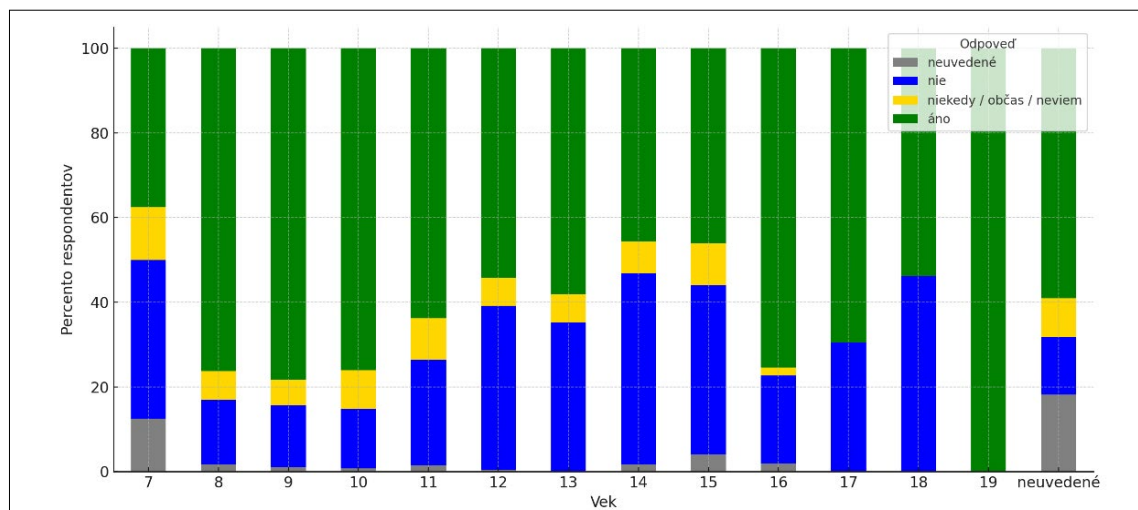
súvisela s túžbou po poznaní, zábave, úniku do sveta fantázie, oddychu, ale aj s možnosťou prostredníctvom kníh si rozširovať svoje vedomosti a slovnú zásobu. Najčastejšie túto aktivitu respondenti označili za dôležitú, často v súvislosti so vzdelávaním alebo budúcnosťou – príkladom je odpoveď jedného z nich: „Dôležité pre môj ďalší život“. Mnohí čítanie považovali tiež za zábavné. Na druhej strane sa objavovali aj negatívne reakcie – niektorí uvádzali, že čítajú len z povinnosti (napr. „kvôli

škole“, „nútia ma rodičia“), alebo že je čítanie pre nich „nudné“ či „stratou času“. Celkovo však pozitívne vnímanie čítania prevládalo nad negatívnym.

Pri otázke o najobľúbenejšej knihe dominovali žánre *fantasy* (35 %), napr. Harry Potter (J. K. Rowlingová), Kroniky Narnie (Clive Staples Lewis), Zaklínač (Andrzej Sapkowski), Krutý princ (Holly Black), ďalej *dobrodružná literatúra* (30 %), napr. Tigrí tím (Thomas C. Brezina),

Graf 7 Vyhodnotenie otázky „Rád čítaš knihy?“ z hľadiska pohlavia respondentov

Graf 8 Vyhodnotenie otázky „Rád čítaš knihy?“ podľa veku respondentov

Traja Pátrači (Robert Arthur), Slávna päťka (Enid Blyton) a populárno-náučnej literatúry (20 %) vrátane Malého Princa (Antoine de Saint-Exupéry).

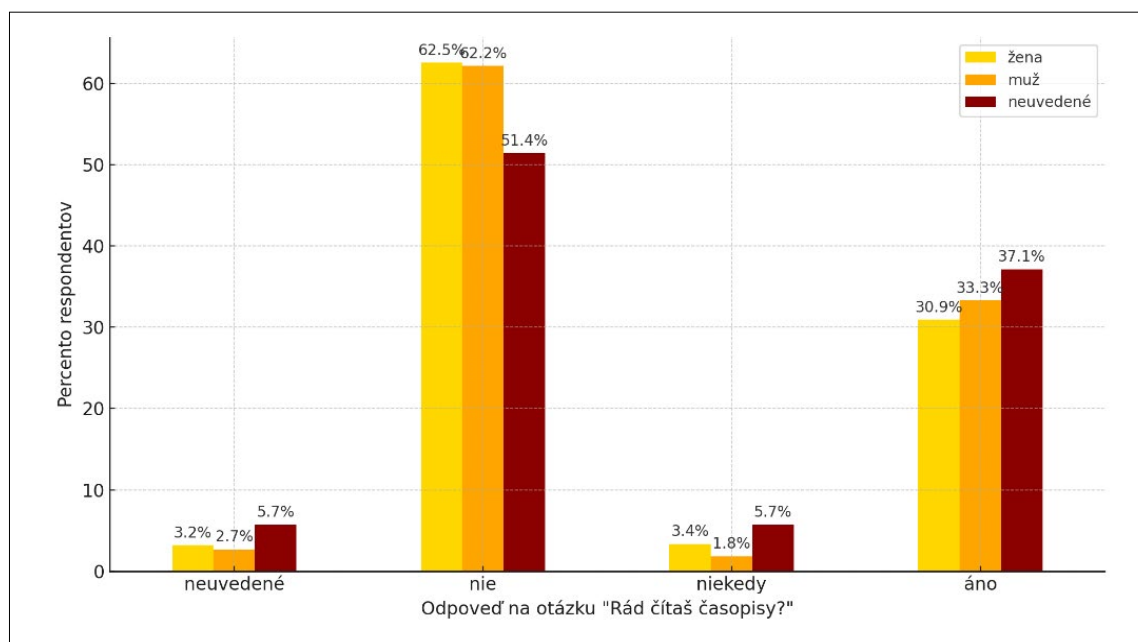
ČASOPISY

Z odpovedí na otázku „Rád čítaš časopisy?“ vyplýva, že väčšina respondentov pozitívny vzťah k využívaniu tlačenej literatúry nemá – až 61,9 % uviedlo, že ich nečíta vôbec. Len zhruba tretina opýtaných (32,5 %) prejavila kladný vzťah k časopisom a ďalších 2,8 % ich číta aspoň niekedy. 2,8 % účastníkov workshopov otázku nevyplnilo. Podrobnosti z hľadiska veku a pohlavia sú špecifikované na grafoch 9 a 10. Tento výsledok tvorí zaujímavý kontrast k otázke o čítaní kníh, kde vyše 63 % respon-

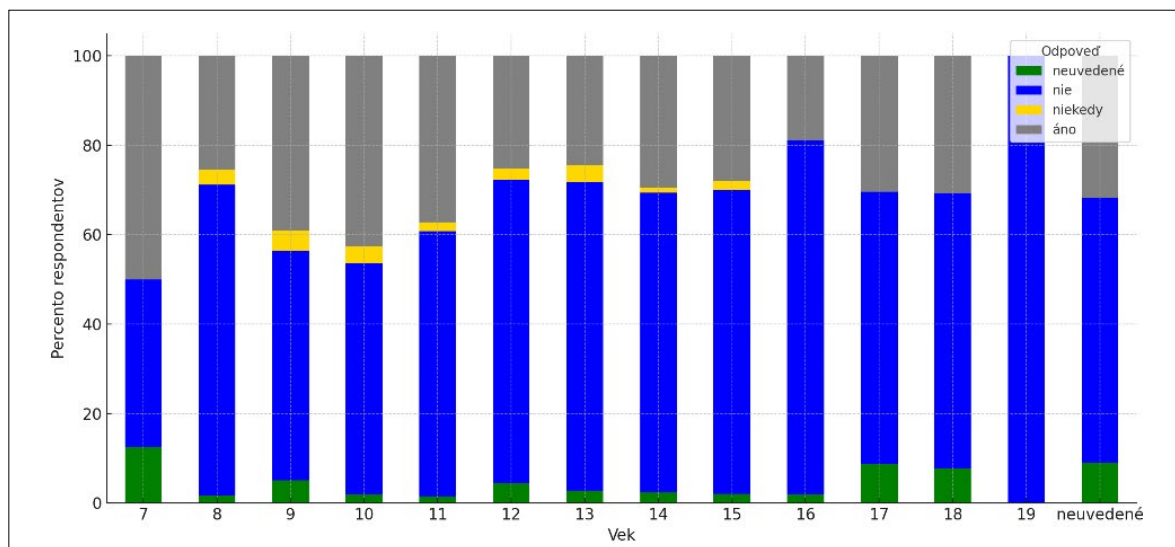
dentov čítanie kníh deklarovalo ako obľúbené. Časopisy sa teda ukazujú ako menej populárne médium napriek tomu, že ide často o vizuálne atraktívnejší a prístupnejší formát. V prípade kladnej odpovede medzi najobľúbenejšie tituly patrili časopisy o športoch, zvieratách, komiksy a časopisy populárno-náučného charakteru.

INTERNET

Digitálne zdroje sú pre mladých neodmysliteľnými. Väčšina respondentov má k online obsahu pozitívny vzťah – až 60,5 % uviedlo, že pravidelne čítajú informácie na internete, najmä z oblastí spravodajstva, technológií a zábavy. Naproti tomu 34,5 % odpovedalo, že tak obvykle nerobia, a 2,2 % vybrali možnosť „niekedy“. Zvyšných

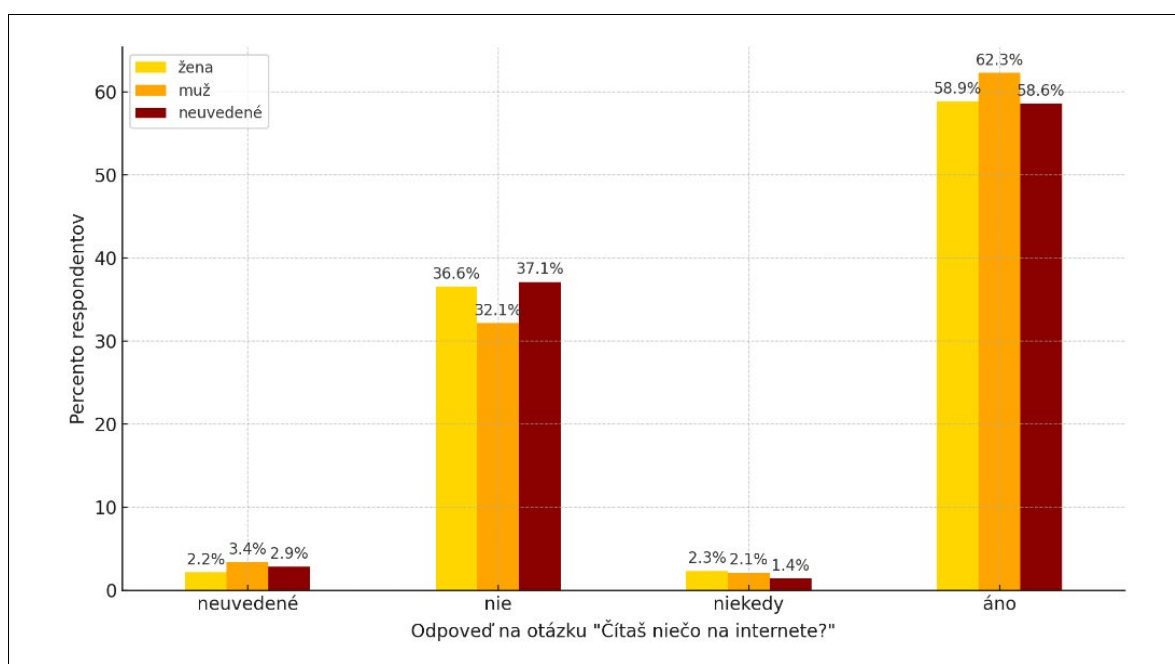
Graf 9 Vyhodnotenie otázky „Rád čítaš časopisy?“ z hľadiska pohlavia respondentov

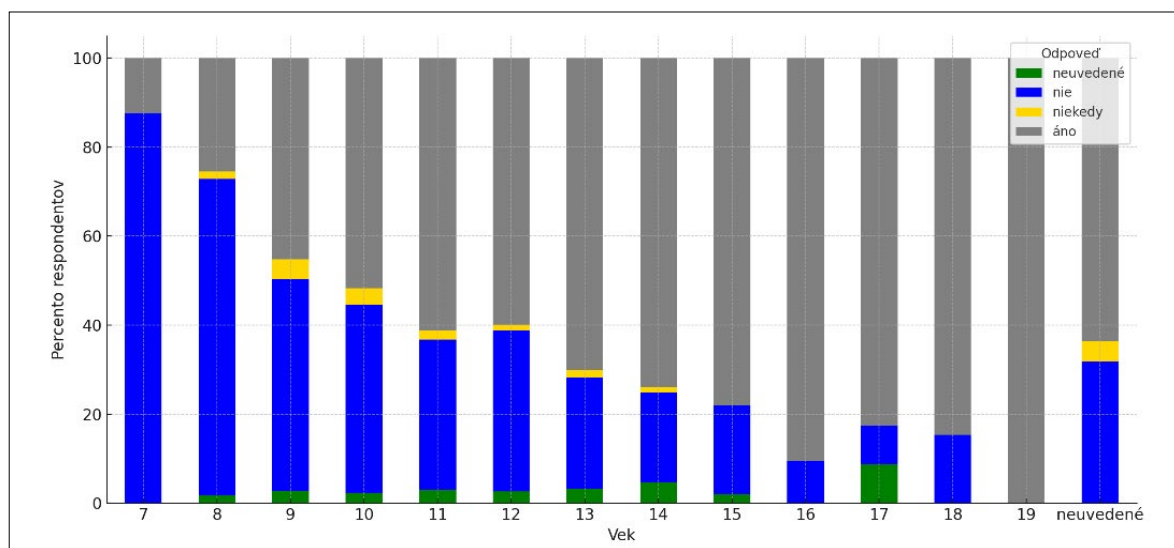
Graf 10 Vyhodnotenie otázky „Rád čítaš časopisy?“ podľa veku respondentov

2,8 % otázku nevyplnilo. Tento výsledok potvrdzuje trend presunu čitateľstva do online priestoru. Mladí čitatelia totiž majú rozmanité (čitateľské) záujmy aj mimo tradičných tlačných foriem – mnohí z nich špecifikovali, že na internete čítajú komiksy, články, encyklopédie, správy, blogy či školské materiály, ktoré sú pre nich hlavným zdrojom informácií. Objavili sa aj špecifické odpovede ako sci-fi webstránky, náboženské texty, recepty, technické príručky či fanfikcie. Z množstva spontánnych a rôznorodých reakcií vyplýva, že pojem čítania má pre mnohých z respondentov širší význam presahujúci knihy

a časopisy – je prepojené s ich každodennými záujmami a spôsobom života, ktorý sa vo významnej miere odohráva v online priestore. Pomer odpovedí však naznačuje, že tradičné knižnice a moderné digitálne kanály sa navzájom prepájajú, hoci primárnym zdrojom informácií pre respondentov je predovšetkým internet vrátane online sociálnych sietí (61,5%) až následne knihy a ďalšie typy informačných zdrojov (rodičia/rodina, TV/rozhlas, kamaráti/známi, škola/učiteľ a pod.). Knižnice preto musia reflektovať tieto zmeny integráciou digitálnych služieb, aby zostali atraktívnym a aktuálnym prostredím.

Graf 11 Čítanie na internete z hľadiska pohlavia

Graf 12 Čítanie na internete podľa veku

WORKSHOPY

Spätná väzba na samotné workshopy realizované primárne v sídle FabLabu v Bratislave, ale aj na viacerých iných miestach po celom Slovensku (školy, knižnice a pod.) bola z veľkej miery kladná – celkovo 73,3 % účastníkov explicitne ocenilo workshopy zamerané na vypaľovanie do dreva, 3D modelovanie, prácu s populárnym robotom Makeblock mBot2, programovateľným minipočítačom BBC Micro:bit etc. Ako možnosť zlepšenia uviedli najmä rozšírenie ponuky workshopov, väčšie zameranie na programovanie (robotov) a viac času na samostatnú prácu. Takýto typ interaktívneho vzdelávania napomáha rozvíjať nielen digitálne zručnosti, ale aj tvorivosť a záujem o technické odbory. Viac než 85 % respondentov vyjadrilo záujem o ďalšie workshopy organizované už priamo v knižniciach.

KNIŽNICE A TECHNICKÉ VZDELÁVANIE – OD FABLABU K SMARTLABOM

Reflexia účastníkov workshopov prostredníctvom dotazníkového prieskumu explicitne dokazuje, že efektívne prepojenie tradičných knižničných služieb s modernými kreatívnymi centrami, akým je FabLab, vytvára inovatívne a priťažlivé vzdelávacie prostredie, ktoré

dokáže zaujať a motivovať súčasnú generáciu používateľov. Tento integrovaný prístup nielenže zvyšuje záujem o edukáciu, ale zároveň významne prispieva k rozvoju zručností nevyhnutných pre úspešné uplatnenie sa na trhu práce a je kľúčovým pre adaptáciu na rýchlo sa meniaci svet. V súvislosti s uvedenou myšlienkou bol v rámci implementácie opatrenia „Podporovanie rozvoja inteligentných laboratórií v knižniciach“ Národnej stratégie výskumu, vývoja a inovácií 2030, ktorú pripravila Výskumná a inovačná autorita (VAIA), realizovaná iniciatíva budovania SmartLabov. Za riešiteľa tohto opatrenia v zastúpení Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže (MŠVVaM SR) bolo určené Centrum vedecko-technických informácií SR (CVTI SR). Výsledkom tejto aktivity je zriadenie siete inteligentných laboratórií (SmartLabov) umiestnených v 50 verejných knižniciach po celom Slovensku. Uvedené opatrenie pomáha zavádzať prvky digitálnej tvorby do ich bežnej knižničnej činnosti, čím podporuje rozvoj technických zručností a kreatívneho myslenia u návštevníkov a používateľov. Týmto spôsobom naplňa FabLab CVTI SR (od r. 2025 premenovaný SmartLab) nielen svoju odbornú, ale aj spoločenskú misiu – byť mostom medzi poznaním/vzdelaním, vedou a technikou a potrebami bežného, každodenného života.